Landmandsliv (I)

Af Svend Holmberg Eriksen

Mine forældre

Min far er født 1892, de var elleve søskende. Farfar var skomager og de levede i meget små kår. Far kom ud at tjene på en gård 8 km fra sit hjem, da han var 7 år. Lønnen for et halvt år var 1 pund uld. Far sov i karlekammeret, som selvfølgelig lå i tilknytning til hestestalden. Der var ingen skolegang om sommeren, da skulle han jo passe køer og får på græsmarken. Han har fortalt, at han tit græd sig i søvn om aftenen.

Mor var født 1897, de var tolv søskende på et landbrug på 12 tdl.. Morfar stammede fra en gartnerslægt også i Vendsyssel. I mors hjem fik børnene en meget streng opdragelse, og de kom tidligt i gang med de daglige gøremål, da bedstemor var svagelig.

Mit barndomshjem

Efter mine forældres giftermål startede de som bestyrerpar på en mindre gård i Stenum, hvor jeg blev født.

Tre år senere købte de en ejendom på 10 tdl. i Filholm, Thise Sogn. Efterhånden blev vi to drenge og tre piger. Børnenes skoletid strakte sig over 25 år og foregik ved den samme lærer, som var uddannet smed. Fra vi var 7-10 år gik vi i skole to halve dage om vinteren og fire halve dage om sommeren. Fra 10-14 år var det omvendt, hvilket gav en bedre udnyttelse af de større børns arbejdskraft om sommeren. Jeg kan huske min sidste eksamensdag. Kl. 13 skulle jeg til prøve, men på trods af det, måtte jeg sprede staldgødning til kl. 12, det skulle jo pløjes ned inden aften.

Lærer Nielsen havde ofte besøg af Nis Pedersen, og han blev tit et par måneder. Det var på det tidspunkt, han skrev »Sandalmagernes Gade«. Ofte savede han brænde for kost og logi. I Thise boede også digteren Jens Thise, som skrev mange dilettantskuespil på vendelbomål.

I mit barndomshjem fik vi en meget fri opdragelse, jeg tror det skyldes, at far og mor syntes, at de selv havde fået for streng en opdragelse.

På grund af landbrugskrisen og ejendommens størrelse var økonomien meget anstrengt. Far var nødt til at tage arbejde uden for landbruget, det var mest akkordarbejde ved oprensning af offentlige vandløb og tørvevæltning, ofte foregik det sammen med Anton Nielsen, som boede i Tømmerby.

Anton stod i graven og æltede blet (tørv) og øste det op i en trækasse, som far kørte ud på græsmarken i trillebør. Herfra blev det hældt ned i en ramme,

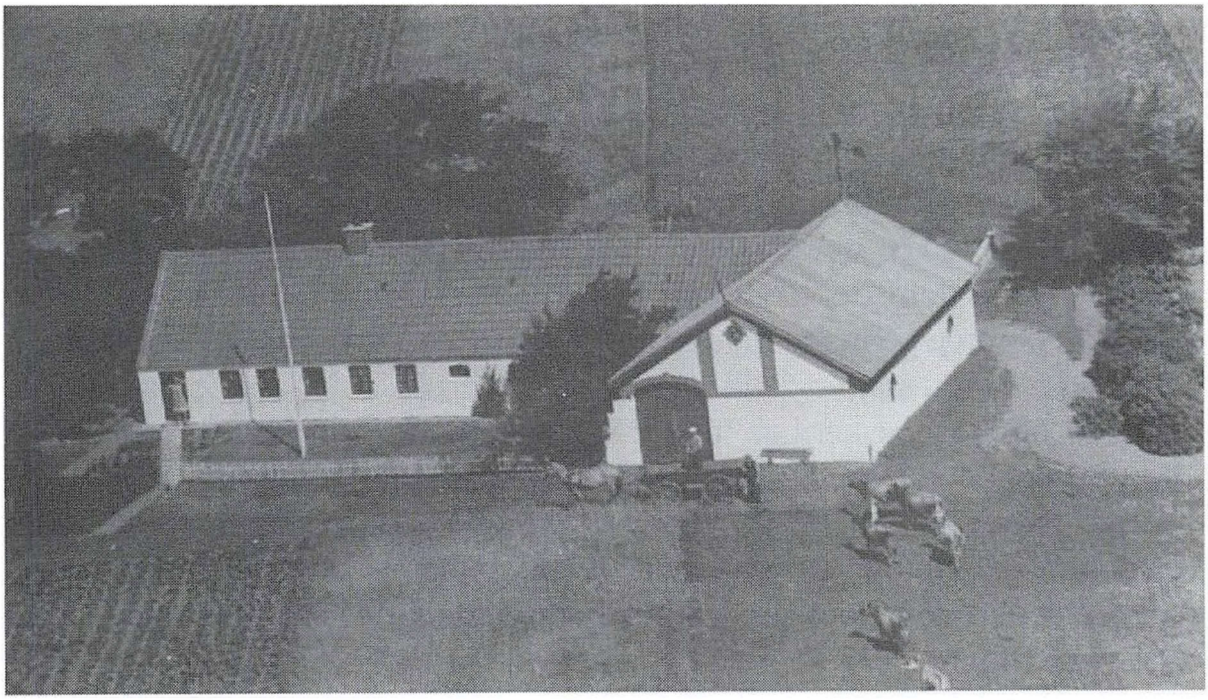

Barndomshjemmet i Thise Sogn i Viborg Amt, fotograferet i 1949. (Privateje).

som formede tørvene. Når tørvene var så tørre, at de skulle røngles, blev de sat op til tørring, men det var mest kvindearbejde. Mor arbejdede ikke uden for hjemmet for betaling, men var altid parat til at hjælpe naboer og venner.

Hun var en enestående dygtig husmor, både hvad angik madlavning og syning. Selv om vi var fattige, mærkede vi børn det ikke, vi var altid velklædte, men indtil konfirmationen var alt vores tøj omsyet af brugt. Vi fik en del brugt tøj fra mors søster i Amerika og fra fars bror, som var kontormand i Århus.

Alt, hvad far tjente ved siden af landbruget, blev sat i bedriften. Der var kun 7 tdl. brugbar jord ved køb af ejendommen, resten lå i sumpede tørvegrave, men dette område blev drænet og planeret og blev meget velegnet til græsning. Jeg husker, vi købte den første jerseykvie, da jeg var 7 år og det var hos en rigtig gammel vendelbo. Det gav mig et chok, da vi kom gennem laden, for der stod en ligkiste næsten dækket af halm. Af praktiske grunde havde manden taget den med hjem fra Brønderslev en dag, da han havde været på slagteriet med en gris, for konen havde i lang tid været syg af tuberkulose, så han var jo klar over, hvordan det ville gå. Men alligevel syntes jeg nu, det var lidt for barsk.

I midten af '40erne fik vi elektricitet. Det var sent, men vi boede så langt fra ledningsnettet, at det ville blive alt for dyrt, hvis far selv skulle betale for tilslutningen.

Når der skulle males korn, tog far en sæk byg på skulderen og gik ca. 1,5 km til naboen, hvor han betalte 2 kr. for at få malet 100 kg.

Skønt vi boede meget afsides, kom der mange gæster, både naboer og familie. Mor kunne altid lave et måltid mad af egne produkter, det var tit grønærter og rå skinke. Jeg husker, at der op til et folketingsvalg blev diskuteret meget politik. I '30erne under den store landbrugskrise med megen arbejdsløshed vandt Socialdemokratiet frem, men far og mor mente nu, at Venstre var det parti, der passede dem bedst. Vi lærte, at vi aldrig skulle være misundelige på dem, der havde det bedre end os. Kun ved flid og arbejdsomhed kan I komme på højde med dem, fik vi at vide, og vi forstod efterhånden også, at det var en sund indstilling til livet.

Da far og mor var færdige med udbygningen af ejendommen, var der 15 tdl., 10 jerseykøer, 2 nordbaggerheste, 2 grisesøer samt fedesvin.

Efterhånden som krisen aftog, blev vilkårene bedre, og mine forældre levede en tilfredsstillende tilværelse de sidste mange år. Far døde under morgenarbejdet i stalden, det var absolut en ønskedød for ham, hvis største interesse var dyrene.

Ungdomsårene

Som 16-årig fik jeg min første helårsplads, det var hos Marie og Jens Larsen-Pedersen, Filholm, ca. 2 km fra mit hjem. Gården var på 65 tdl. med 25 RDM malkekøer, 10 grisesøer, 6 følhopper af jysk race. Et forsøg på hingsteopdræt faldt ikke heldigt ud. Derimod var det en ret god indtægtskilde at opsamle urin fra drægtige hopper, det blev anvendt til medicinfremstilling til brug for gravide kvinder.

Om vinteren gik jeg een eftermiddag om ugen på Brønderslev Landbrugsskole. Det andet år blev jeg fodermester med ansvar for fodring og pasning af kvægbesætningen. Efter datidens forhold var det en god og lærerig plads, men med nogle uhyggeligt kolde karlekamre. Om vinteren var der tit rim på dynerne, når vi vågnede om morgenen. Bade- og vaskefaciliteterne fandtes i hestestalden, de bestod af et vaskefad og koldt vand.

Jeg mener, at på det tidspunkt var det Venstremændene, der skabte grundlaget for Socialdemokratiet, typisk de, der gik med vest og med pibespidsen i knaphullet.

Efter 2 år i denne plads kom jeg 5 mdr. på Uldum Højskole. Det var en stor og lærerig oplevelse, især vores dansklærerinde frk. Morsø er jeg megen tak skyldig. Hun satte mange streger i min diktatbog. Senere i livet blev det min kone Gyde, der blev min lærer i retskrivning.

Efter højskoleopholdet fik jeg plads hos Maren og Krestian Krestiansen, »Højvang«, Daugård, Vejle. Det var virkelig en oplevelse. Vi kom 4 unge mænd på samme tid og skulle lejes for sommerhalvåret. Vi ventede uden for i gården, mens manden talte i telefon, men endelig kom Krestiansen ud på

trappen og bød os indenfor. Uheldigvis havde en af os stukket hænderne i bukselommerne, han fik omgående besked på at forlade gården. »Folk, der står med hænderne i lommen, har vi ikke brug for her«.

Vi andre kom indenfor til samtale, lønnen var 700 kr. fra 1. april til 1. november. På grund af min lidenhed kunne jeg kun få 650 kr. Jeg tog mod tilbuddet, min størrelse kunne jo ikke ændres, men til min oprejsning fik jeg fuld løn, da der blev afregnet 1. november. Vi var 16 karle og 4 piger, og vi arbejdede hårdt, men tonen var god hos Maren og Krestian, som de hed til daglig. Vi sang af højskolesangbogen ved aftenkaffen.

Det var et specielt landbrug, der var kun 125 tdl. men med meget stor animalsk produktion, der var nemlig 60 malkekøer RDM.

Der var et stort sohold med salg af smågrise, hønseri med eget rugeri af avlskyllinger og desuden solgte vi værdifulde avlsdyr fra besætningen.

Min styrke var nok, at jeg kom til at gøre tyre i stand til dyrskuerne. Krestian stod længe og så på den første, jeg havde gjort klar, så spurgte han: »Hvor har du lært det?« Jeg svarede, som rigtigt var, at det havde jeg lært i min første plads. »Det har været en god læreplads, du har haft der«, var hans bemærkning. Det var vist grunden til, at jeg fik de sidste 50 kr. ved afregningen 1. november, på trods af, at jeg begik to store dumheder.

En søndagsudflugt sommeren 1941, medens forfatteren tjente hos folketingsmand Jørgen Gram i Gabøl i Sønderjylland. (Privateje).

Ved tromling på marken havde vi en kasse, som vi skulle samle sten i, men det var nu lettere at tromle dem ned. Det gav anlending til, at jeg kom i den sorte bog, som Krestian altid havde i vestelommen. Men den største skandale skete en rigtig varm sommerdag. Jeg var ude for at rense 16 tdl. roer i eet stort stykke, som forinden var blevet revet med haverive for at få de små sten kørt væk. Efter nogle urolige nætter var jeg blevet søvnig, hesten kedede sig og tog retning mod gården med efterfølgende dybe spor af radrenseren. Sporene var uoprettelige den ganske sommer.

Fodermester i Sønderjylland

1. november 1939 fik jeg plads som fodermester hos Nanne og Jørgen Gram, Gabøl i Sønderjylland. Jørgen Gram var folketingsmand og medlem af Det udenrigspolitiske Nævn, valgt af Venstre. Krigen havde været i gang siden september 1939 og Danmark blev besat af tyskerne den 9. april 1940 kl. fem om morgenen. Vi så de første fly over os, medens vi malkede om morgenen. Den efterfølgende tid var Jørgen Gram meget i København, så det blev en meget selvstændig plads. Jeg stod selv for indkøb af foderstoffer og salg af avlstyre, som vi solgte mange af.

Kaffeklub på Gråsten Landbrugsskole i vinteren 1941. Bemærk mørklægningsgardinet for vinduet. Det er Svend Eriksen yderst til venstre. (Privateje).

Efter to år i pladsen, kom jeg den 3. november 1941 på Gråsten Landbrugsskole. Forinden var jeg blevet forlovet med Gyde Iskov fra Ålkjær, som jeg kom til at leve et langt og lykkeligt ægteskab sammen med, derom senere.

Vinteren på Gråsten Landbrugsskole huskes, som en af de hårdeste sne- og isvintre vi har haft.

Krigen mærkedes mere og mere med mangel på næsten alt, mange fødevarer kom på rationeringsmærker. Vi fik en god undervisning på skolen. Forstander Hans Hansen, var en vældig økonom, og vi fik altid at vide, at vi kun skulle købe det, der var helt uundværligt.

Investeringerne skulle standse, når vi var 40 år, så vi kunne være gældfri, når vi var 60, jeg har været tilfreds med den opskrift.

Efter landbrugsskolen var jeg et halvt år på en gård i Vendsyssel, det var ikke noget superlandbrug.

1. november 1942 fik jeg plads som arbejdsleder hos Adde og Jørgen Ludvigsen, Enggården, Stenderup, Toftlund. Gården var på 225 tdl. med korthorns besætning. På grund af ret store engarealer, var der lagt an på studefedning, studene blev leveret på Kolding Exportmarked, når de var ca. tre år gamle. Ejeren var en dygtig landmand, men havde problemer med nerverne, så det blev også en ret selvstændig plads, idet der var perioder hvor han ikke kunne tage sig af gårdens drift. Det var den sidste plads, inden Gyde og jeg blev gift den 27. oktober 1943.

Med skovlen i hænderne er forfatteren sammen med de andre karle ved at anlægge plæne på den meget store gård, Enggården ved Toftlund. Det var den sidste plads, inden giftermålet med Gyde i 1943. (Privateje).

Året hos Adda og Jørgen Ludvigsen var ikke uden oplevelser, een enkelt skal med i beskrivelsen. Jørgens far var meget speciel. Han havde ejet en stor gård, »Sandet«, men boede dengang i Toftlund, han var blevet meget sur over, at Jørgen havde købt en avlstyr, som han mente var for dårlig til besætningen. En dag da han vidste, at Jørgen ikke var hjemme, kørte han ud på gården og kastrerede tyren, så var det problem løst.

Det var en kort beskrivelse af de pladser, jeg har haft i min læretid og uddannelse til at blive selvstændig landmand. Alt i disse år foregik med hestetrukne vogne. Kunstgødningen blev sået fra vogn enten med en speciel kasteskovl eller med hænderne. Det var også før malkemaskinernes tid.

Det var almindeligt, at kreaturerne kom på græs ca. 1. maj og var ude nat og dag til sidst i oktober. Hos Jørgen Gram malkede vi ude i folden, fordi græsarealerne lå så langt fra gårdens bygninger. De højtydende køer blev malket tre gange om dagen.

Den store mekanisering af landbruget kom først i gang efter krigens afslutning.

Efteråret 1943 blev et vendepunkt i Gydes og min tilværelse. Vi syntes begge, vi havde haft pladser nok, og brylluppet blev bestemt til den 27. oktober. Det var under krigen med mørklægning til følge, alt var besværligt, transport med trægeneratorbiler og passersedler for min familie, der kom fra Vendsyssel. Vi blev viet den 26. oktober hos sognefogeden i Nustrup. Gydes hjem tilhørte frimenigheden i Rødding, og pastor Svendsen var ikke teolog, derfor krævede loven, at vi skulle borgerligt vies først (den lov er forlængst ophævet).

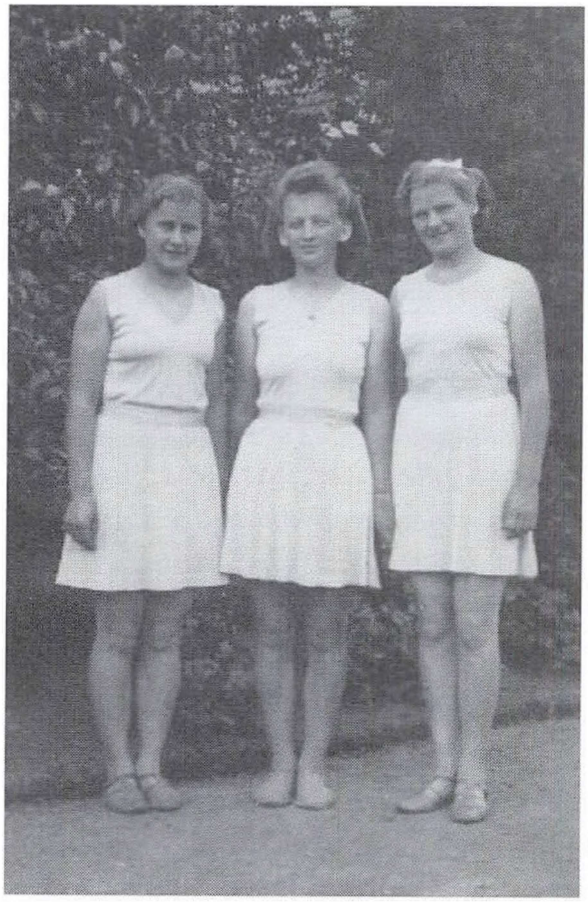

Gyde, i midten, på Uldum Højskole i 1940. (Privateje).

Gydes hjem og opvækst

Gydes far Jacob Iskovs slægt stammede fra Als, og kan føres tilbage til 1750. Der var to brødre Peter og Hans, som havde landbrug på Jelsegnen. De var opvokset i den del af Sønderjylland, som før 1920 var under Tyskland, og som følge deraf var nødt til at gå i tysk skole og deltage i 1. Verdenskrig på tysk side. De var alle tre på forskellige tidspunkter flygtet over Kongeåen til Danmark, hjulpet af en pige Marie Povlsen, som kendte tidspunktet for vagtskifte ved den dansk-tyske grænse. De kom alle tre på dansk højskole og landbrugsskole.

Efter krigsafslutningen vendte de tilbage til hjemegnen, men alt hvad de havde forladt, var blevet overtaget af hjemmetyskerne uden nogen mulighed for, at de kunne købe det tilbage, selv om Sønderjylland nu var dansk.

Gydes mor, Ingeborg Bonde, stammer fra Obbekjær, Ribe Amt. Obbekjær var før 1920 også tysk område. Gydes forældre stammede begge fra et meget dansksindet hjem. Gyde har en søster og en bror, som alle har gået i skole hos lærer Steffensen Ålkjær. Det er ham, der har skrevet de mange digtsamlinger på jysk dialekt. Hjemmet var præget af det danske sindelag, og alle tre kom på efterskole og højskole, men de er ikke blevet skånet for en hård arbejdsindsats i bedriften derhjemme. Økonomien var meget anstrengt under landbrugskrisen i trediverne, Jacob gik meget ind for, at landmændene skulle stå sammen i denne svære tid.

Ønsket om egen bedrift meldte sig selvfølgelig, da vi var blevet gift. Men efter vi havde betalt vores forskellige skoleophold, var opsparingen svundet ind, så der var ikke råd til køb af en ejendom af en rimelig størrelse, der var stadig krig, fremtiden var usikker – og hvad så?

Vi blev tilbudt en bestyrerplads på en gård i Nr. Vium ved Troldhede, Ringkøbing Amt. Det var en hedegård på 108 tdl. Gården ejedes af en foderstofhandler i Herborg ved Videbæk. Vi havde to karle til hjælp, som vi havde

på kost. Der var 8 tdl. overrislingseng, opstemt fra Nr. Vium Å. Det var Dalgassystemet, det samme som Gydes bedstefar havde lavet i Obbekjær nogle år i forvejen. Gården var firlænget, det nyeste var lade og kostald, stuehuset var ca. 200 år gammelt, bygget af store hjemmelavede teglsten, brændt i en mile ved gården. Der var brugt hedetørv til brændingen, fundamentet var kampesten, og huset var fugtigt og usundt.

Besætningen bestod af 24 sortbrogede malkekøer + opdræt, seks jyske heste, et par af dem følhopper, 50 får, 200 høns. Hestestalden var placeret i de ældre avlsbygninger. Maskinparken var traditionelle hestetrukne redskaber og kassevogne. Der var 40 tdl. hede, som blev opdyrket i den tid, vi var der. Hedeselskabet kom med to traktorer med jernhjul og pløjede heden i 80 centimeters dybde, det var det fineste lerjord, der blev vendt op. Stenene blev ryddet, hvilket var et meget hårdt arbejde, de største rullede vi op på en jutesæk for at kunne løfte dem op på vognen.

Efter at plovfuren havde ligget et års tid, blev den fræset og merglet, derefter grundgødet med kali og superfosfat, første afgrøde var sort havre og derefter rug. Den første fure skulle ligge i tre år, før der kunne pløjes igen.

Vores eng var omgivet af store brunkulsgrave. Kullene blev kørt til Troldhede St. Det var et blandet folkefærd, der boede rundt omkring i kullejerne, mange boede i gamle rutebiler, andre i jordhuler, alle arbejdede hårdt. Læsningen af de mange tons kul foregik med håndkraft, desværre var der stor spillelidenskab mellem mange af arbejderne, så det, der møjsommeligt var tjent om dagen, forsvandt tit inden næste dags morgen.

Brunkul var godt brændsel, når det var tørt, men det meste blev brugt vådt, og mange skorstene blev ødelagt af løbesod.

Det første år, vi var der, havde jeg problemer med kalvene, de ville ikke trives, og det havde jeg ikke kendt til i mine tidligere pladser. Men efter en samtale med dyrlæge Hansen, Videbæk, blev jeg gjort bekendt med, at jorden var fattig på kobolt. Da vi havde prøvet med en teskefuld koboltpulver i en flaske vand een gang om måneden til hver kalv, var problemet løst, igen et bevis på, at man skal kende sin jord.

Fra vor tid i Nr. Vium er der to datoer, der aldrig blev glemt.

Den 5. maj 1945, da meddelelsen om at krigen var slut kom, lysene blev tændt i alles vinduer og mørklægningstiden var forbi.

Den 23. oktober 1945 var den allerstørste dag for Gyde og mig, da blev Flemming født, som vores første barn, større lykke er der vel ingen der kan opleve.

Svend Holmberg Eriksen, f. 1920 i Stenum ved Hjørring. Fra 1947 til 1982 gårdejer i Varho og sideløbende eksportør af jeseykvæg. Tidligere formand for Gørding Brugsforening og medlem af Gørding Sogneråd. Adr.: Birkevænget 17, Gørding.